

שיעור 6 קהל ארץ ישראל

מראי מקומות

- הוריות ג. "אמר רב אסי: לא איקרי קהל", תד"ה קהל גדול
- ירושלמי הוריות א, ב, "ר' אמי: וכל יש' עמו" [מקבילה פסחים ז, ו, אקדמיה עמ' 339, גנזי הירושלמי עמ' 247]
- יראים סימן ל, "בהוריות: מחכים"
- רמב"ם שגגות יג, ב; פירוש המשנה הוריות א, א; פירוש המשנה בכורות ד, ג; אבני נזר אורח חיים שיד
- רמב"ם סנהדרין ד, ו; רוצח י, א; מנחת חינוך קכ, "והנה דוקא: כנ"ל פשוט"; אור שמח סנהדרין ד, ו.
- הרב אהרן ליכטנשטיין, סמיכה בארץ, עמ' 92-94; קדושת אביב עמ' 268-271; שיעורי הרב אהרן ליכטנשטיין הוריות עמ' 63-73
- להרחבה: באר שבע ג. ד"ה שמע מינה; מרומי שדה ד"ה ובהוראה

סיכום

הגדרת הקהל: ארץ ישראל כמרכז הלאומי

רב אסי קובע: בהוראה הולכים אחר רוב יושבי ארץ ישראל. המקור להלכה זו מפסוק במלכים א' המתאר את חנוכת המקדש על ידי שלמה: "וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים". הפסוק מלמד שהמילה "קהל" מתייחסת דווקא ליושבי ארץ ישראל בגבולות אלו. התוספות מבארים שאין כאן לימוד דין מנביאים, אלא "גילוי מילתא בעלמא" בירור לשוני של המושג "קהל". הפסוק מגדיר את המילה עצמה, לא רק דין פרטני בהוראה.

קושיית היראים והתשובות השונות

היראים מעלה קושיא: אם זוהי הגדרת המילה "קהל", הרי ברור שנדברים לא אמורים בכל המקומות בהם נאמר "קהל", כגון "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" שברור שהוא לא מוגבל ליושבי ארץ ישראל. הבאר שבע מתרץ תירוץ יסודי שרק במקום בו עוסקים באסיפת כלל

ישראל, ההגבלה היא ליושבי א"י, אבל איסור ביאה בקהל היא של של דמויות מסוּטִימות שאסורים להתחתם עם אשה שהיא מקהל ה'. היראים עצמו מציע להבחין בין קהל ובין "קהל ה'", ומוסיף שיתכן שיש סיבה מיוחדת לכך שרק בהוראה הקפיד הכתוב על יושבי ארץ ישראל. הוא מנמק: "דאוּוּרָא דאַרְץ יִשְׂרָאֵל מַחֲכִים", כביכול טעות שלהם מחייבת יותר.

הבנת הרמבם: קהל כביטוי לאומי

ברם, פשוט יותר לפרש שהדין אינו פרטני להוראה, אלא מבטא עיקרון יסודי: כאשר התורה מחפשת את "קהל ישראל" כעם, כציבור מאוחד ² היא מפנה למקום שבו העם מתקבץ יחד כאומה. בארץ ישראל העם היהודי חי כעם ריבוני במקום משכנו, ואילו בחוץ לארץ הוא מפוזר בין האומות כיחידים. כך הבין הרמב"ם בפירוש המשניות בבכורות שם הוא מרחיב עיקרון זה למעגל של סמיכה בארץ ישראל, והיכולת לחדש את הסמיכה בהסכמת בני ארץ ישראל: "בני ארץ ישראל הם אשר נקראים קהל, והשם קראם כל הקהל ואפילו היו עשרה אחדים, ואין חוששים למי שזולתם בחוץ לארץ כמו שביארנו בהוריות".

דברי הרמב"ם על חידוש הסמיכה קשורים במשוואה: קיים קשר בין בית הדין הגדול לבין הסכמת האומה. רעיון זה, המושפע ממושג ה"איג'מאע" (הסכמה) במשפט המוסלמי, מופיע אצל הגאונים כקטגוריה היסטורית ומקבל אצל הרמב"ם מעמד משפטי. כאשר בני ארץ ישראל ³ שהם "האומה" ⁴ מסכימים על משהו, זה מקבל תוקף כאילו בית הדין הגדול פסק כך.

קידוש החודש והקשר לארץ ישראל

האבני נזר מציע שסוגיית הוריות שלנו היא המקור לכך שמקדשים את החודש בא"י. הרמב"ם בהלכות קידוש החודש קובע שבזמן החשוב בני ארץ ישראל הם המקדשים את החודש, והסבר האבני נזר הוא משום שקידוש החודש הוא בידי האומה, ולכן היא בידי בני א"י. הרחיב בכך סבי מו"ר הגרי"ד זצ"ל בקונטרס קידוש החודש.

אבא ז"ל : קבוצת מצוות הקשורות בעם כלאום

אבא ז"ל הרחיב ברעיון הזה במספר מקומות בכתביו, בהם הוא עומד על כך שמעבר לקטגוריה של מצוות התלויות בארץ שהן חובת קרקע, שקיימת קבוצה נוספת של מצוות שנוהגות רק בארץ ישראל משום שהן קשורות במוסדות לאומיים של העם היהודי ובעובדה שרק בארץ ישראל העם היהודי מהווה לאום. לרשימה שכבר הוזכרה, הוריה, סמיכה, קידוש החודש, אבא מוסיף גם מינוי מלך שהוא רק בארץ ישראל.

לדברים אלו יש השלכה ביחס להגדרת א"י ביחס לקבוצות דינים אלו.

לגבי מצוות התלויות בארץ נקטינן שזה רק בגבולות קדושה שניה. באשר להוריה ⁵ סוגייתנו תיארה את גבולות עולי מצרים. המנחת חינוך כותב שזה בימי בית ראשון, ברם בימי בית שני ואילך מונים את קהל ישראל בגבולות עזרא. ברם, הרמב"ם בפירוש המשנה הביא את גבולות

בית ראושן בלי לסייג, ובפשוטם של דברים גם לאחר ביטול קדושה ראשונה, עדיין לעניין הורייה מונים את הקהל בגבולות קדושה ראשונה. בדומה, הרמב"ם בהלכות סנהדרין פוסק שאפשר לסמוך "בכל ארץ ישראל שהחזיקו עולי מצרים", והאור שמח טוען שהמקור לכך הוא סוגייתנו. כמו כן סבי הרב העיר שלדעת הרמב"ם עגלה ערופה נוהגת בא"י ובעבר הירדן, אף שעבר הירדן לא נכלל בקדושה שניה. ואף דין עגלה ערופה לא קשור בחובת קרקע אלא באחיזת עם ישראל בארצו מתוך דאגה לחיי היחיד.

עליית אבא ז"ל ארצה: להיות שחקן ולא צופה

דומני שהנימוק המרכזי של אבא ז"ל לעלייה ארצה לא היתה כדי לקיים בה מצוות התלויות בארץ אלא כדי להיות במרכז האומה וליטול חלק בזרימה של ההיסטורי היהודית שכיום היא במדינת ישראל בארץ ישראל. פעמים רבות שמעתי ממנו שבחוץ לארץ החיים היהודיים קרועים הציבוריות שייכת לאומות העולם ורק פינות מסוימות (בית, בית כנסת) שייכות ליהודים. ואילו בארץ ישראל הכלכלה, התרבות, ההיסטוריה הכוללת יהודי. כאן העם מנהל את עצמו כעם.

כך הוא הסביר לתלמידיו בניו יורק ערב עלייתו ארצה באמצעות המשל ה"מה עדיף, לקנות כרטיס למקומות הכי טובים באצטדיון גדול ולצפות, או לרדת למגרש קטן ולשחק." "אני רוצה להיות שחקן, לא צופה".